

МИНИСТЕРСТВО НА ОБРАЗОВАНИЕТО И НАУКАТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ
КИРИЛО-МЕТОДИЕВСКИ НАУЧЕН ЦЕНТЪР ПРИ БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИЖЕВСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ТЕХНИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ ИМ. М. Т. КАЛАШНИКОВА
НАУЧНОЕ СООБЩЕСТВО “ПИСЬМЕННОЕ НАСЛЕДИЕ”
DIGITAL MEDIEVALIST SCHOLARLY COMMUNITY
ФОНДАЦИЯ „УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ“

**Писменото наследство
и информационните технологии**

El’Manuscript–2014

Материали от V международна научна конференция
Варна, 15–20 септември 2014 г.

София · Ижевск
2014

Сборникът е издаден с финансовата подкрепа на Министерството на образованието и науката на Република България по процедура за подкрепа на международни научни форуми.

Отговорни редактори: проф. дфн В. А. Баранов
 доц. д-р В. Желязкова
 д-р А. М. Лаврентъев

Редактори: Нели Ганчева, Веселка Желязкова (български текст)
 О. В. Зуга, В. А. Баранов (руски текст)
 Кевин Хокинс (Kevin Hawkins) (английски текст)

Писменото наследство и информационните технологии [Текст] : материали от V международна науч. конф. (Варна, 15–20 септември 2014 г.) / отг. ред. В. А. Баранов, В. Желязкова, А. М. Лаврентъев. — София ; Ижевск, 2014. — 448 с.

Сборникът съдържа материали от конференция, посветена на разработването и създаването на съвременни средства за съхраняване, описване, обработка, анализ и публикуване на ръкописни и старопечатни книжовни паметници и исторически извори, а също и на въпросите за подготвянето на електронни ресурси в областта на хуманитаристиката и тяхното използване в научните изследвания и преподаването.

© Кирило-Методиевски научен център — БАН, 2014
© Ижевский государственный технический университет
им. М. Т. Калашникова, 2014
© Авторски колектив, 2014
© Лилия Тошкова — графичен дизайн на корицата, 2014

ISBN 978–954–9787–25–2

**Описателен анализ на южнославянското старопечатно издание
от 1520 г. Сборник за пътници**

Петя Славчева

Старопечатни издания, Сборник за пътници

**A Descriptive Analysis of the South Slavic Incunabular Edition
of the Collection for Travelers from 1520**

Petya Slavcheva

This paper presents an archeographic description of the book Collection for Travelers, which was printed for the first time in Venice by the Montenegrin Bozidar Vukovic in 1520. It is a collection of texts with religious themes serving as essential reading for every Orthodox Christian. The language is a Resavian version of Middle Bulgarian. This written record is one of the old and rare books protected by the Cultural Heritage Act of Serbia.

Божидар Вукович е черногорски книгоиздател, собственик на печатница във Венеция в периода 1519–1540 г. След неговата смърт книгоиздателското му дело, обслужващо нуждите на южнославянските православни християни, продължава синът му, Виченцо Вукович.

През 1520 година Б. Вукович издава *Сборник за пътници*¹. От първото издание днес са известни само три непълни екземпляра — единият се намира в Националната и университетска библиотека в Сараево, другият е в Народната библиотека в София, а третият — в Университетската библиотека „Светозар Маркович“ в Белград. Книгата е издадена отново през 1536 г. и 1547 г., като последното издание е отпечатано от В. Вукович. Екземпляр от него се пази в църквата „Св. Георги“ в град Николинци, Сърбия. Паметникът е със слова от различен тип, не е нито молитвеник, нито служебник, тъй като не съдържа само определените за тези богослужебни книги жанрове. Отнася се към старите и редки книги, които са защитени от закона за културното наследство на Сърбия.

Обектът на изследването е едно от изданията на сборника от 1520 г., като основната цел е да се направи археографско описание на екземпляра, който се пази в Националната и университетска библиотека в Сараево.

¹ Авторът пише послеслов, в който обяснява, че е печатал и с големи, и с малки букви, за да бъде удобно на пътуващите да го носят. Това по-късно дава повод на Стоян Новакович да го нарече *Сборник за пътници* (оригиналното му име на сръбски език е *Зборник за путнике*) поради малкия формат на книгата.

Сборникът съдържа 330 страници. Пагинацията е във възходящ ред — от 1 до 166, и започва от първия лист. Цифрите са арабски и са записани на предната страна на листовете вдясно по средата, а някои — отдолу. Номерацията продължава до края на сборника. Единственият липсващ лист е 147.

Кориците са твърди — дървени, подвързани от външната страна с кожа, а страниците за зашити. Някои листове са скъсани, а много от тях изцяло липсват.

Мастилото е преобладаващо черно. Заглавията на текстовете, някои думи в тях, началните букви на абзаците и на някои изречения, също както и точките, показващи завършека на текст или изречение, са в червенослов.

В този екземпляр страници с миниатюри не са запазени. В края на голяма част от текстовете последните няколко реда са в клиновидна форма, а някои завършват с изображение на кръст. Над определени заглавия липсват заставки. Основните цветове на мастилото, с което са отпечатани, са черно, червено или зелено и оранжево. Преобладават черните — 17, след това са червените — 15, налице е и една разноцветна оранжево-зелена заставка. Общият им брой в този екземпляр е 33, като има осем разновидности, пет от които се повтарят.

Долната част на първия лист е скъсана и липсва. Отгоре е отпечатана заставка с черно мастило. Изобразена е плетеница с листа. Под нея следва заглавието **Наче-ло** **Утърници и прїидѣте поклоним се ꙗко тѣ ѷлобѣ.** Цветът на буквите е червен и черен. Тази заставка е отпечатана и над заглавието **Жїца того, ꙗкоже нже по плѣти рождѣство ꙗко ба и сїса нашего иꙗха.** Глава. гласъ, ѣ. на лист 141а.

На л. 22а има заставка с черно мастило, която съдържа флорални елементи. Същата орнаментика се среща още десет пъти в книгата — осем пъти в черен, два пъти в червен и един път в черен, оранжев и зелен цвят. Последната е единствената разноцветна заставка, но вероятно е оцветена по-късно. Някои от тези фигури са обърнати наобратно, с което се различават от останалите. Обърнати са три с черно (л. 137б, 156а, 164а) и една с червено мастило (л. 37а). Заглавията под заставките с тези флорални мотиви са:

- **Свѣтлинѣ прѣзь неделю, въ понеделникѣ, свѣтилима агѣломъ. подобно. жены оуслышнѣ**
- **Канонъ, мѡльбѣнь. къ своему агѣлоу, хранителю и покровителю дшїи и тѣлоу. Творенїе прѣподвѣнаго ѡца нашего иванна дамакѡвна. Юмоу же крае гранесе сїе агѣла поюте хранителя моего, гласъ. ѣ. пѣснь, ѣ. ирмосъ**
- **Канонъ, ѡ плачи бѣи. Гласъ, ѣ. Пѣснь, ѣ, ирмосъ**
- **Чѣнїи параклисѣ Светлоу и славноу прѣвоу наїе. починаемъ, Трисѣто. ꙗко помѣди, бѣи. Глава, нїиѣ. прїидѣте поклоним се ꙗко. таже, ѷлобѣ. ꙗко оуслыши мѣтѣво мое. таже. Бѣ ꙗко и ави се намъ блѣен. трпарь. гласъ, ѣ**
- **Жїца, ѡктомвїа, дї. Житїе и жизнь прѣподвѣныѣ мѣре наше петкы. Вѣнѣмъ же и како прѣнесена бѣ въ градъ трьновъ. Сѣписано е в ѣмїемъ патрїархѡмъ трьновскїи**
- **Жїца того, ꙗкоже възходъ Прѣсѣтыне вїце. Глава. гласъ, ѣ**
- **Жїца феврара, ѣ. Свѣтениѣ ꙗко ба и сїса нашего иꙗха. Глава. нїиѣ. гласъ, ѣ**
- **Въ неделю, сѣго апѣла ѡмы. Глава, нїиѣ. гласъ, ѣ**

- ° Мѣца, юліа, кѣ. Сѣго и славнаго прѣрока нѣе. Слава. нѣна. гласъ, ѣ
- ° Мѣца того, ѣ. оупеніе прѣсѣтыне вѣще наше вѣе. Невечерны. Стыхера. гласъ, ѣ. по
- ° Мѣца того, кѣ. оупскновеніе чѣтныне глави сѣго и славнаго прѣрока и кръстителя іованна.

Слава. гласъ, ѣ

На л. 42а има заставка, която представлява виещи се клони с листа. Среца се над 13 от заглавията, което я прави най-употребяваната в екземпляра. Девет от тях са в червен, а останалите в черен цвят. Заглавията под тази заставка са:

- ° Чѣтїи параклїсь, сѣтому и славномѣ прѣроку и прѣдтечи и крѣтлю іованнѣ. Починаеть сѣенникъ. Блвнѣь бѣ нашѣ. тѣ, Трїсто. гї помилѣи, вї. Слава, нѣна. Прїндѣте поклоним се, г. тѣ, ѡлоомѣ. Гї оупыши мѣтвѣ мою. потѣ, бѣ гѣ и мѣи се намѣ. тропарѣ. глѣ, бѣ

- ° Чѣтїи параклїсь Прѣсѣтѣи вѣщци нашен вѣи. и сѣтомѣ николѣ. Шѣдѣ еклїсарѣхѣ, вѣеть кумбаны. горещїимѣ свѣщамѣ, и кандиломѣ вѣсѣмѣ. Сѣенникъ же пока днѣь црѣковѣ вѣсоѣ. Начинаеть, трїстоюе. таже, ѡлоомѣ, бѣ. Гї оупыши мѣтвѣ мою. таже. бѣ гѣ и мѣи се намѣ. тропарѣ. гласъ, ѣ

- ° Канвонѣ сѣтымѣ вѣемѣ, Творенїе курѣ григорїа сїнанта. емоѣже краѣе гране сїе. Пѣснѣ прїимѣте недѣиѣю, сїнанта. глѣ, ѣ. пѣ, ѣ. ірмѣсѣ. вѣлноу морскоу

- ° Мѣца, апрїлїа, кѣ. мѣченїе, Сѣго и славнаго велико мѣника и повѣдоносца геѡгїа. Сѣписанноѣ паси кратомѣ слоѣгомѣ сѣго геѡгїа. нѣе и послѣдоваѣь юмоѣ, и вѣсемѣ видѣць бѣвь. блвнѣь вѣе

- ° Я се имена прѣсѣтыне вѣе. Чїсломѣ, бѣ

- ° Мѣца того, ѣ. нѣе вѣсѣтѣхѣ вѣца нашего николѣ мурлїкїнскаго. Слава. гласъ, ѣ

- ° Мѣца того, ѣ. сѣла вѣомѣвленїа гѣ бѣ и сѣса нашого іѣхѣ. Слава. нѣна. гласъ, бѣ

- ° Мѣца марта, кѣ. блговѣщенїе прѣсѣтыне вѣще наше вѣе. Слава. нѣна. гласъ, ѣ

- ° Неделѣа цѣвѣтоноснаа. Слава. нѣна. гласъ, ѣ

- ° Вѣ чѣ, ѣ. неделѣе, по пасѣѣ. вѣзнесенїе гѣ и бѣ и сѣса нашого іѣхѣ. Слава, нѣна. гласъ, ѣ

- ° Мѣца, августѣа, ѣ. Сѣтоѣ прѣвѣбраженїе гѣ и бѣ и сѣса нашого іѣхѣ. Стыхера. гласъ, ѣ

- ° Бѣородичнїи вѣскрѣснїи осмымѣ голомѣ. Гласъ, ѣ. бѣ

- ° Слово сѣго павла апостола. ѡ нѣходѣ дѣшевнѣмѣ

Над две от заглавията има голяма заставка с червен цвят, която представлява плетеница, чиито краища завършват с листа. Заглавията под нея са:

- ° Вѣ сѣоѣю, и великоѣю, Сѣѣкотоѣ вечерѣ. Стыхеры, вѣскрѣснїи. гласъ, ѣ (69а)

- ° Похвала чѣстномѣю и живѣтворещомѣю крѣстоѣ (117а).

Последната от повтарящите се по орнаментика заставки е на л. 120а и 123б. Тя е голяма червена плетеница, при която преобладава растителна декорация. На единия от посочените листове заставката е обърната наобратно. Под нея са следните заглавия:

- ° Спїстола авгара цѣа. Послана ананїемѣ вѣрзоходѣемѣ. кѣ гѣ бѣ нашомѣю іѣхѣю. блвнѣь вѣе

- ° Я се имена гѣна, чїсломѣ, бѣ. Да еже нѣхѣ имѣть, и носить сѣь собѣю чѣсто. ѡ вѣсакоѣмѣ злѣ изѣвѣленѣь бѣдетѣь

Останалите три вида заставки се срещат само по веднѣж. Едната е на л. 121а и представлява отново черна плетеница с листа и клони, завършващи с цветя в че-

тирите си края. Заглавието под нея е: *Ѡ писаниѣ ꙗ нашего іѣѣа. Посланиа ананіѣмь
връзоходцѣмь къ авгароу црѣ, въ градъ едескы*

На л. 129а има черна заставка, декорирана с растителна орнаментика:

*Катавасіѣ, и славѣ, въсе лѣтныѣ праздникомь нарочитѣимь. Ѡ месеца, септемврія. до месеца,
августа. Мѣца, сѣ, и. рождѣствоу, вѣци. Слава. гль, ѣ*

Над заглавието *Мѣца, априліа, кѣ. Сѣго и славнаго великомоученика геѡгіа. Слава. гласъ,
ѣ* на л. 155а има малка черна заставка, в центъра на която има цвете. От него до
краищата се простират клони с листа.

Общият брой на всички заглавия и подзаглавия в това издание е 144, като 111
от тях са отбелязани само чрез червенослов.

В правописно-езиково отношение в Сборника е използвана моравско-
ресавската редакция на среднобългарския език, въведена в употреба от Констан-
тин Костенечки. В паметника могат да се забележат следните по-характерни осо-
бености: 1) преобладава употребата на *ь*; 2) *ъ* се среща в представките *съ-* и
въ- (рядко) и при някои други думи в краесловие; 3) във всички текстове липсват
носовки (на мястото на *ъ* се употребява *ѣ*, вместо *ж* — *оу*, а *ѣж* се замества с *ю*; 4) *ы*
редовно се замества с *и* и др.

Литература

Мано-Зиси 1986 — *Мано-Зиси, К.* Сборнике за путнике Божидара Вуковића // Штам-
парска и књижевна дјелатност Божидара Вуковића Подгоричанин. Радови са на-
учног скупа. Титоград, 1986.

Мано-Зиси 2002 — *Мано-Зиси, К.* Сборник за путнике Вићенца Вуковића (1547) из
цркве Светог Ђорђа у Николинцима код Вршца // Археографски прилози 24, 2002,
с. 177–188.